

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LV

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

© 2018 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LV

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXVIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA

Textele nepublicate nu se restituie.

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII – STUDIES

SABIN ADRIAN LUCA, HORIA CIUGUDEAN, O depunere rituală aparținând culturii Petrești descoperită la Uioara de jos <i>A ritual deposition assigned to the Petrești culture found at Uioara de jos</i>	9
MIHAELA-MARIA BARBU, MIHAI GLIGOR, Industria litică cioplită aparținând grupului cultural Foeni din situl de la Alba Iulia- „Lumea Nouă” (jud. Alba) (I) <i>Chipped lithic industry belonging to Foeni cultural group from Alba Iulia - Lumea Nouă archaeological site (Alba county) (I)</i>	23
CRISTIAN IOAN POPA, Through the darkness of prehistory. The pyxis or the Coțofeni oil lamp from Gheja <i>Prin întunericul preistoriei. Pyxida sau candela Coțofeni de la Gheja</i>	57
CAROL KACSÓ, Așezarea din epoca bronzului de la Oarța de Sus – Dealul Stremțului <i>Die Bronzezeitliche Siedlung von Oarța de Sus – Dealul Stremțului</i>	67
MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Un colier din aur cu pandantive și o pereche de cercei, din aur, din situl cetății dacice de la Căpâlna (com. Săsciori, jud. Alba) <i>A golden necklace with pendants and a pair of golden earrings From Dacian fortress Căpâlna (Săsciori village, Alba county)</i>	87
RADU CIOBANU, Pictorul roman la lucru – detalii tehnice și câteva probleme de iconografie ale picturii antice de șevalet <i>Le peintre romain au travail – details techniques et quelques problemes sur l’iconographie de la peinture antique de chevalet</i>	125
CĂTĂLIN PAVEL, The only Icarus statuette from Dacia: a military appropriation of the Icarus myth? <i>Singura statueta a lui Icar din Dacia: mitul lui Icar în mediul militar?</i>	155
FLORIN CIULAVU, MIHAELA BLEOANCĂ, Contribuții la studiul	

	sectorului sudic al canabelor romane de la Apulum / <i>Municipium Septimium Apulense</i> . Raport preliminar privind cercetările arheologice preventive de la Alba Iulia, str. Izvorului, nr. 5 <i>Contributions to the study of the southern sector of Roman canabae from Apulum / Municipium Septimium Apulense. Preliminary report on preventive archaeological research from Alba Iulia, str. Izvorului, no. 5</i>	171
MIHAELA BLEOANCĂ,	Instrumente medicale descoperite recent la Apulum <i>Medical instruments recently discovered at Apulum</i>	219
ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU MAXIM OARGĂ,	O nouă cercetare în necropola romană de la Apulum, Dealul Furcilor-„, Podei“ <i>A new research in the Roman necropolis from Apulum, Dealul Furcilor - „, Podei“</i>	229
DAN ANGHEL, GEORGE VALENTIN BOUNEGRU,	O stelă funerară descoperită la Ighiu, jud. Alba <i>A funerary stela discovered at Ighiu, Alba county</i>	251
AUREL DRAGOTĂ, MIHAI BLĂJAN,	The military entourage of Gyula as shown by the burial place in Alba Iulia – Izvorul Împăratului (10 th -11 th century) <i>Anturajul militar al lui Gyula ilustrat de cimitirul de la Alba Iulia – Izvorul Împăratului (sec. X-XI)</i>	259
AUREL DRAGOTĂ, VALENTIN DELEANU, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, ANCA MATIȘ, MIHAI BLĂJAN,	Tipologia inventarului din cimitirul de la Alba Iulia - Izvorul Împăratului (sec. X-XI) <i>The categorization of the funeral artefacts from Alba Iulia – Izvorul Împăratului cemetery site</i>	325
MONICA-ELENA POPESCU,	Considerații privind un pandantiv bizantin de la Alba Iulia - Izvorul Împăratului <i>Observations about a Byzantine pendant from Alba Iulia - Emperor's Spring</i>	353
LAURA MAGDAN, AUREL DRAGOTĂ,	Cercetările arheologice de la Alba Iulia - Canton C.F.R. (1961-1962) <i>Archaeological excavations from Alba Iulia - Canton C.F.R (1961-1962)</i>	361
RADU OTA, CRISTIAN TITUS FLORESCU, BOGDAN PÂCLIȘAN,	Alba Iulia și invaziile turco-tătare din anii 1658 și 1661, reflectate prin descoperiri arheologice recente <i>Alba Iulia and the Turkish-Tartar invasions from 1658 and 1661, reflected by recent archaeological discoveries</i>	379

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII
RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- SORIN ȘERBAN, Reconstituirea unei cupe din perioada romană
Restoring a bowl of the Roman period 391

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ
REVIEWS AND READER'S NOTES

- SABIN ADRIAN LUCA, Cosmin Ioan Suciu, *Cultura Vinča în Transilvania*, Bibliotheca Brukenthal XLIV, Sibiu, 2009, Editura ALTIP, ISBN 978-973-117-250-7 397
- CRISTINEL FÂNTÂNEANU, Ion Tuțulescu, *Perioada de tranziție spre epoca bronzului în zona deluroasă și montană a Olteniei*, Tg. Jiu, Ed. Măiastra, 2016, 280 pagini, 83 figuri, 5 hărți 417
- RADU OTA, Mihai Chiriac, *Bazinul Târnavelor în epoca romană*, Mediaș, Iași, Editura Studis, 2016, 232 pagini, 23 figuri color 421
- FLORIN CIULAVU, Carmen Maria Petolescu, *Daco-Moesica. Studii de numismatică și gliptică*. Ediție îngrijită de Constantin C. Petolescu și Ștefan Vasiliță, București, Editura Academiei Române, 2017, 364 p 425
- RADU CIOBANU, P. Wilkinson, *Pompeii – An Archaeological Guide*, London, New York, 2017, 240 pag., 32 planșe color, 60 fig. alb negru 427
- RADU OTA, Iosif Vasile Ferencz, *Muzeul din Deva. Arc peste timp*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017, 166 pagini 429
- RADU OTA, Horațiu Groza, *Muzeul de Istorie din Turda (1943-2013)*, Cluj-Napoca, Editura Grinta, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2013, 137 pagini, 103 imagini alb-negru și color 433
- Lista autorilor 437

O STELĂ FUNERARĂ DESCOPERITĂ LA IGHIU, JUD. ALBA

Dan ANGHEL
George Valentin BOUNEGRU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Cuvinte cheie: monument funerar, stelă, calcar, Ighiu, epoca romană.

Key words: funerary monument, stela, limestone, Ighiu, Roman period.

La începutul anului 2018 am fost solicitați de către o cunoștință să evaluăm starea de conservare a unui imobil vechi situat în localitatea Ighiu (jud. Alba). Ceea ce ne-a atras atenția a fost anunțul de mică publicitate în care era prezentată, printre alte imagini ale casei, o piatră sculptată care părea a fi monument roman, respectiv o stelă funerară. Ne-am deplasat la fața locului unde bănuielile ne-au fost confirmate. Monumentul este încastrat în zidul de est al unei anexe gospodărești, în partea sa exterioară, la nivelul ferestrei.

Imobilul este situat în imediata apropiere a bisericii reformate din satul Ighiu, proprietatea fiind delimitată pe două dintre laturi de drumul care duce spre localitatea Ighiel și vechiul canal al morii. Urmărind planurile Hărților Josephine, putem observa existența unui imobil și a unui teren redat în aceeași poziție, casa având o orientare perpendiculară pe linia drumului (**Fig. 1**).

Fig. 1.

Localitatea este situată în depresiunea formată între piemontul estic al Munților Trascău și dealul Dumbrava (un vechi curs a paleovăii Mureșului)¹. Dezvoltarea viticulturii în zonă, vinurile din regiune fiind apreciate încă din secolul al XVII-lea de către poetul umanist german Martin Opitz în lucrarea *Zlatna*², existența unor terenuri ample, propice practicării agriculturii, precum și apropierea de orașul Alba Iulia ca piață de desfacere a produselor agricole, au dus la dezvoltarea comunităților din această zonă, aspecte care se vor reverbera și în arhitectura caselor³.

Imobilul actual păstrează o serie de elemente specifice caselor construite începând cu secolul al XIX-lea și până în perioada interbelică, atunci când în arhitectura tradițională a zonei pătrund elemente de influență orășenească⁴. Astfel, casa actuală este construită pe fundații de piatră cu pivniță largă, inițial cu boltă de piatră legată cu mortar, ulterior tavanul fiind transformat și sprijinit pe grinzi din șine de cale ferată. Trebuie menționat că dispunerea pivniței este diferită de cea a casei, ea aparținând vechii locuințe (probabil cea reprezentată în Hărțile Josephine). Târnațul care acoperă toată latura de sud-est a casei, a devenit un coridor larg, deschis și sprijinit pe coloane din piatră cu capitel și bază, sculptate din piatră locală provenită din cariera din apropiere, situată în punctul numit Baia. În urma informațiilor primite de la localnici, casa ar fi aparținut până după al doilea război mondial unui medic pe nume *Bogoroș*⁵, apoi este cumpărată de un anume Milaciu, acesta din urmă realizând anumite modificări ale construcției. Care dintre cei doi proprietari va fi adus și zidit monumentul în peretele anexei nu putem ști însă.

Descoperirile de epocă romană de la Ighiu sunt cunoscute⁶. Pe panta nordică a dealului *Butuci* au fost cercetate morminte de incinerare dintr-o necropolă tumulară⁷. Un castru de pământ cu laturile de cca. 50 X 41 m a fost cercetat pe vârful dealului *Măgulici*⁸. Un alt punct cu descoperiri este în zona dealului *Baie*, pe panta de nord-est a acestuia, unde au fost identificate urmele unei așezări, din zonă provenind și două inscripții (CIL III 1235 și 1242)⁹. Nu în ultimul rând, ar trebui menționată cariera de calcar situată pe versantul estic al dealului *Baie*, carieră de unde a fost extrasă materia primă pentru numeroase monumente. Exploatarea acestei cariere a început din perioada romană,

---

¹ Anghel *et alii* 2006, p. 14.

² Dăianu 1946, p. 390.

³ Anghel *et alii* 2006, p. 232-234.

⁴ Anghel, Țuțuianu 2011, p. 9.

⁵ Informație prof. dr. Gh. Anghel.

⁶ Rep Alba, p. 110-111.

⁷ Macrea, Protase 1959, p. 442-446.

⁸ *Ibidem*, p. 447-448.

⁹ *Ibidem*, p. 446.

continuând până în prezent, calcarul recifal specific oligocenului inferior¹⁰ fiind ușor de recunoscut atât în ruinele romane de la Apulum, cât și în zidurile construcțiilor medievale și moderne din zonă¹¹.

Revenind la monumentul descoperit de noi, acesta reprezintă partea superioară a stelei, cu dimensiunile păstrate de 67 X 70 cm. Din același material, se mai află în colecțiile Muzeului Național al Unirii Alba Iulia o serie de piese sculpturale, în special cu caracter funerar. Registrul inferior cu câmpul inscripției este din păcate dispărut. Monumentul avea fronton triunghiular (*tympanum*) în centrul căruia se afla o rozetă cu cinci petale dispuse simetric. Dedesubt se află o nișă semicirculară cu ancadrament profilat. Spațiile triunghiulare dintre marginea monumentului, fronton și ancadramentul nișei sunt frumos decorate cu ornamente florale. În interiorul nișei este redat portretul defunctei, o singură persoană, de sex feminin. Bustul acesteia este sculptat în interior, cu diferență de 1,2 cm față de marginea nișei. Vestimentația nu a fost realizată, corpul fiind neted-plat. Detaliile anatomice ale feței sunt distruse în decursul timpului. Părul este pieptănat spre spate, unde era probabil prins coc. Se observă însă urechile împodobite cu o pereche de cercei globulari. Acest tip de cercei a fost descoperit în cercetări arheologice. La Aquincum, A. Facsády îi încadrează în tipul IV, datat pe parcursul sec. al II-lea p.Chr. și al primei jumătăți a celui următor (**Fig. 2**)¹². La Viminacium, cerceii globulari sunt clasificați de B. Milovanović în grupa Vb, cu datare începând din a doua jumătate a secolului al II-lea p.Chr.¹³.

Fig. 2.

O bună analogie a piesei noastre se găsește în Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, cu loc de proveniență necunoscut (**Fig. 3b**)¹⁴. Ilustrând aceeași schemă iconografică, fragmentul de stelă (cu dimensiunile de 72 X 80 X 25 cm) reprezintă partea superioară a monumentului. În interiorul unei nișe semicirculare se disting busturile a două persoane. Chipurile personajelor sunt erodate în decursul timpului. Bărbatul, aflat în dreapta, poartă *tunica* tăiată rotund la gât, peste care este redată stilizat *toga*. Femeia aflată în dreapta sa,

¹⁰ Anghel *et alii* 2006, p. 11.

¹¹ Ursu *et alii* 2014, p. 560.

¹² Facsády 2009, p. 81, nr. cat. 282.

¹³ Milovanović 2004, p. 6, pl. 2 și urm.

¹⁴ Nr. Inv. R 130; Țeposu Marinescu 1982, p. 135, nr. 137; Bianchi 1985, p. 268, nr. 88, pl. XIV, fig. 40; Ciongradi 2007, p. 159, p. 128, S/A4.

poartă *stola*, peste care are o *palla*. Deasupra nișei este realizat un fronton încadrat între două acrotere. Între fronton și arcada nișei sunt redat ornamente vegetale. Ceea ce diferă arhitectonic între cele două monumente este prezența celor două acrotere pe stela de la Alba Iulia (**Fig. 3b**), cu rezerva că acest aspect nu poate fi determinat pentru cea descoperită de noi (**Fig. 3a; 4**). Fiind totuși atât de asemănătoare, cele două monumente pot fi opera aceluiași meșter, sau pot fi executate în același atelier.

Stilistic, cele două fac parte din grupa cu nișă și fronton, potrivit tipologiei realizate de L. Bianchi¹⁵. În monografia realizată de L. Marinescu, stela noastră ar fi încadrată tipului IIIB, cu o datare convențional stabilită pe întreaga perioadă a stăpânirii romane¹⁶. C. Ciongradi include stelele de acest fel în Tipul I cu fronton, varianta 4 cu nișă¹⁷. Având în vedere cele expuse mai sus, datăm acest monument începând cu mijlocul sec. al II-lea p.Chr.

Maniera de realizare seamănă fragmentul de stelă de la Ighiu unor monumente descoperite la Roșia Montană, deși este cunoscut faptul că existau „caiete de modele” cu o largă circulație. Cât privește locul de proveniență, este foarte puțin probabil să fie de la Apulum. Considerăm că monumentul a fost adus dintr-o necropolă locală aparținând unei așezări rurale, situată undeva în apropiere. Având în vedere tipul de calcar existent în carierele de la Ighiu-Ampoița (diferit de materialul din care a fost executată stela descoperită de noi), coroborat cu stilul iconografic, opinăm că acest monument a fost lucrat într-un atelier din zona montană, probabil Alburnus Maior sau Ampelum. Nu excludem nici posibilitatea ca ea să fi fost adusă la Ighiu cândva, în perioada de timp scursă de la retragerea romană din Dacia până la construirea imobilului în care se află astăzi.

A FUNERARY STELA DISCOVERED AT IGHIU, ALBA COUNTY

SUMMARY

The article presents a funerary monument discovered embedded in the wall of a dwelling from Ighiu village. The funerary stela, preserved fragmentary, without the inscription, is made in one of the mason workshops that operated in the area of Ampelum or Alburnus Maior. Typologically, it is a monument with niche and pediment, dating back after the mid of IInd century AD.

---

¹⁵ Vezi Bianchi 1985.

¹⁶ Vezi Țeposu Marinescu 1982.

¹⁷ Ciongradi 2007, p. 43, taf. 6.

EXPLANATION OF FIGURES

Fig. 1: Austrian map of Ighiu village.

Fig. 2: Earrings type Facsády IV.

Fig. 3: a – funerary stela embedded in a contemporary wall; b – fragment of funerary stela Alba Iulia.

Fig. 4: Proposal of reconstructing the monument we discovered.

Bibliografie:

- Anghel *et alii* 2006 - Gh. Anghel, Gh. Măhăra, M. Munteanu, *Șard un sat din „Țara Vinului”*, Alba Iulia, 2006.
- Anghel, Țuțuianu 2011 - D. Anghel, A. Țuțuianu, *Arhitectura tradițională din Județul Alba*, catalog de expoziție, Alba Iulia, 2011.
- Bianchi 1985 - L. Bianchi, *Le stele funerarie della Dacia. Un' espressione di arte romana periferica*. Arheologica 45, Roma, 1985.
- Ciongradi 2007 - C. Ciongradi, *Grabmonument und Solzialer status in Oberdakien*, Cluj-Napoca, 2007.
- Dăianu 1945 - I. Dăianu, „Poetul silezian Martin Opitz și românii din Transilvania”, *Apulum*, II, 1946, p 374-396.
- Facsády 2009 - A. Facsády, *Aquincumi ékszerek. Jewellery in Aquincum*, Budapest, 2009.
- Macrea, Protase 1959 - M. Macrea, D. Protase, „Șantierul Alba Iulia și împrejurimi”, *MCA*, V, 1959, p.435-452.
- Milovanović 2003 - B. Milovanović, „Earrings- symbol of feminity of roman ladies of Viminacium”, *ANODOS - Studies of the Ancient World*, 3, 2003 (2004), p. 1-19.
- Rep Alba - V. Moga, H. Ciugudean (coord.) *Repertoriul Arheologic al Județului Alba*, Bibliotheca Musei Apulensis II, Alba Iulia, 1995.
- Țeposu Marinescu 1982 - L. Țeposu Marinescu, *Funerary Monuments in Dacia Superior and Dacia Porolissensis*, B.A.R. International series 128, Oxford, 1982.
- Ursu *et alii* 2014 - M. Ursu, N. Har, M. Chintoan, C. Tănăselia, S. Cadar, D. Anghel, G. Bounegru, A. Timofan, „Studiu cu privire la compoziția și proveniența mortarelor cu lianți minerali utilizați la construcția edificiilor antice de la Apulum”, *Apulum*, LI, Seria Archaeologica et anthropologica, 2014, p 545-561.

a

b

Fig. 3.

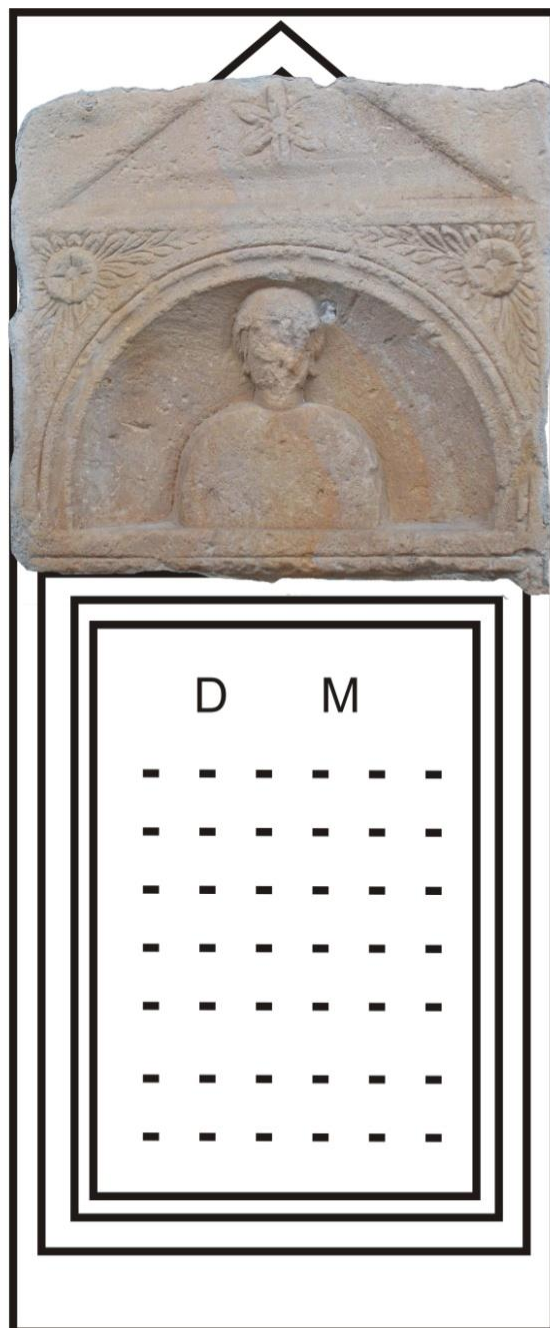

Fig. 4.